

Особливості психологічного захисту у осіб, які пережили екстремальні події

Статтю присвячено проблемі психологічного захисту особистості, яка пережила психотравмуючу ситуацію. Розглянуто історичні передумови виникнення терміна “психологічний захист особистості”. Досліджено основні сучасні теорії, основні підходи до понять “психологічний захист” і “захисні механізми” та їх роль в переживанні і подоланні психічної травми. Наведено результати дослідження щодо особливостей застосування захисних механізмів постраждалими внаслідок надзвичайної ситуації та проаналізовано їх взаємозв’язок із перенесеним потрясінням.

Ключові слова: психічна травма, стрес, постраждалі, надзвичайна ситуація, психотравмуюча ситуація, психологічний захист, захисні механізми.

Статья посвящена проблеме психологической защиты личности, пережившей психотравмирующую ситуацию. Рассмотрены исторические предпосылки возникновения термина “психологическая защита личности”. Исследованы основные современные теории, основные подходы к понятиям “психологическая защита” и “защитные механизмы” и их роль в переживании и преодолении психической травмы. Приведены результаты исследования особенностей применения защитных механизмов пострадавшими в результате чрезвычайной ситуации и проанализирована их взаимосвязь с перенесенным потрясением.

Ключевые слова: психическая травма, стресс, пострадавшие, чрезвычайная ситуация, психотравмирующая ситуация, психологическая защита, защитные механизмы.

Постановка проблеми. Останнім часом помітно зріс інтерес різних фахівців до вивчення проблеми переживання особистістю наслідків кризових (екстремальних) ситуацій. Це пов’язано, зокрема, із збільшенням кількості надзвичайних ситуацій різного характеру [17]. Різні за характером, змістом та силою стресові ситуації висувають зовсім нові вимоги до психічних можливостей особистості щодо успішного їх переживання та подолання. Ситуації, що пред’являють до людей вимоги, які перевищують їх звичайний адаптивний потенціал, описуються в різних термінах: життєві труднощі, критичні ситуації, негативні життєві події, стресові життєві події, травматичні події, небажані події, життєві кризи, економічна депривація, стихійні лиха, катастрофи. Кожна

з цих ситуацій приховує у собі або виклик, або загрозу життєдіяльності людини, а то й спричиняє непоправні втрати [28]. Провідну роль у виникненні і розвитку багатьох психологічних та соматичних порушень відіграє стереотипна неадаптивна поведінка в стресових ситуаціях [2]. Як механізм регуляції поведінки і діяльності людини, що здатен протистояти впливу екстремальної ситуації та запобігти зриву психічної адаптації, розглядаєть психологічний захист [5].

Важливість феномена психологічного захисту як одного з істотних компонентів психічної діяльності людини в останні роки підкреслювалася багатьма дослідниками [4; 15]. Проте існуючі наукові праці переповнені невизначеністю та суперечностями. Більшість теорій, які зустрічаються, є всього лиш гіпотезами авторів, що потребують експериментальної перевірки.

Актуальність проблеми дослідження обумовлена недостатньою базою теоретичних і емпіричних досліджень механізмів психологічного захисту у постраждалих внаслідок пережитої надзвичайної ситуації та вдосконалення заходів щодо надання екстреної психологічної допомоги даній категорії осіб.

Аналіз стану розробленості проблеми в спеціальній літературі.

Всучасній психології накопичено чимало теоретичного і емпіричного матеріалу, в якому розглядається багатогранність і суперечливість феномена психологічного захисту. Вперше терміни “психологічний захист”, “захисні механізми” було використано в практиці психоаналізу З.Фрейдом, який визначив захист як механізм, що діє в ситуації конфлікту і спрямований на зниження почуття тривоги, пов’язаного з конфліктом, та сформулював ідею подолання механізмів психологічного захисту [8; 23]. Продовжила вивчення та більш повно розкрила концепцію психологічного захисту А.Фрейд (“Психологія Я та захисні механізми”, 1936), яка розглядала захисні механізми як один з механізмів адаптації та інтеграції особистості; як несвідомі, набуті в процесі розвитку особистості способи досягнення Я компромісу між протидіючими силами Воно та Над-Я і зовнішньою дійсністю та спрямовані на зменшення тривоги, викликаного інтрапсихічним конфліктом [6]. Окрім того, А.Фрейд запропонувала вважати захисними такі “психодинамічні” механізми: 1) витіснення (придушення); 2) регресію; 3) формування реакції; 4) ізоляцію; 5) заперечення (анулювання) здійсненої дії, того, що відбувається; 6) проєкцію; 7) інтроєкцію; 8) звернення на власну особистість; 9) перетворення у свою протилежність; 10) сублимацію [26]. Через певний час цей перелік було доповнено новими механізмами: 11) втеча від ситуації;

12) заперечення; 13) ідентифікація; 14) обмеження Я [27] та такими захисно-адаптивними механізмами, як раціоналізація, фантазія, конверсія, символізація, переміщення. Розуміння виявлених захисних механізмів розвивалось в роботах психоаналітиків різних шкіл, течій та напрямів (Г. Бібрінг, Ю. Захарова, Ж. Лапланш, Г. Ліндсей, Ж.-Б. Понталіс, К. Холл та ін.). Один з сучасних психоаналітиків Бреннер (Brenner Ch.) характеризує психологічний захист як певний аспект мислення, який відображає взаємодію між Я і Воно [16]. Л. Хьелл і Д. Зіглер вважали, що захисні механізми це неусвідомлені реакції, які захищають особистість від негативних емоцій, спотворюючи або приховуючи загрозливі імпульси від людини [24].

Варто зазначити, що деякі науковці – Ф.В. Бассін (1968), А.П. Слободяник (1978), В. Є. Рожнов (1979) – вказували на неспроможність психоаналітичних концепцій пояснити феномен психологічного захисту. Поняття психологічного захисту вже давно вийшло за рамки психоаналізу і використовується в усіх напрямках психології [16]. У вітчизняній психології теоретичною базою для подальшого розвитку ідей психологічного захисту слугували основні положення теорії установки Д.Н. Узнадзе (1997) та теорії відносин В.Н. Мясіщева (2003). Також отримали розвиток вітчизняні розробки теорії захисних механізмів психіки (Ф.В. Басін, Р.М. Грановська, Л.Р. Гребенніков, Є.С. Романова та інш.), психолого-педагогічні концепції труднощів у діяльності (Н.В. Кузьміна, Н.А. Менчинська, З.І. Калмикова, Т.С. Полякова та інш.); теорії, що підкреслюють розвиваючу роль та конструктивний вплив психологічних труднощів на виконувану діяльність (А.К. Маркова, Р.Х. Шакуров, Н.А. Подимов [14].

Необхідно відмітити, що вчені по-різному підходять до розуміння механізмів психологічного захисту, вважаючи, що психологічний захист: функціонує на внутрішньоособистісному, міжособистісному та міжгруповому рівнях [9]; порушує загальну захищеність “Я” тому, що відводить суб’єкта від реальності, викривляючи причину конфлікту [25]; проявляється не просто у фіксованих захисних проявах, а у динамічно розгорненій захисній поведінці [3]; є частиною будь-яких інших психічних феноменів – діяльності, установки, відносин особистості, компенсації та інш. [14].

У наукових доробках багатогранність феномена психологічного захисту відображалась у таких поняттях: “психічний захист” як системна властивість психіки (Стойков І.Д.); “психологічний захист” як властивість особистості (А. Фрейд, Б.Д. Карвасарський, В.А. Ташлік, Є.Л. Доценко, В.М. Воловик); “механізми

психологічного захисту”, або “захисні механізми”, як конкретні чинники реалізації психологічного захисту; “захисний процес”, або “захисна діяльність” як процес використання механізмів захисту (А.А. Налчаджян); “захисні прояви”, або “захисні дії”, як зовнішні поведінкові характеристики захисного процесу (І. Валерстайн, Р.М. Грановська); “захисна стратегія”, або “захисна тактика”, “стиль захисту” як індивідуальна, закріплена в онтогенезі, стійка система захисних дій (Є.Т. Соколова), як механізм, спрямований на ослаблення інтрапсихічного конфлікту, зумовленого протиріччям між інстинктивними імпульсами несвідомого та інтеріоризованими вимогами зовнішнього середовища (Г. Нюрнберг, А. Фрейд, З. Фрейд, Б. Фурст); автоматизований, несвідомий конформізм, спрямований на подолання почуття самотності (Е. Фромм); реакції “Я” у відповідь на фантазії і бажання, які викликають підвищення нейтральної напруги (С. Фанті); реконструювання психологічних установок, котрі зменшують патогенність травмуючих переживань шляхом зміни значимості їх для суб’єкта (Д. Узнадзе); спеціальна регулятивна система стабілізації особистості, котра оберігає суб’єкта від травмуючих переживань, пов’язаних із зовнішніми та внутрішніми конфліктами (І. Нікольська, Р. Грановська); мимовільна активність суб’єкта, що не повністю узгоджується із проголошеними намірами і цілями (Т. С. Яценко) та ін.

Інші ж науковці (Є.Т. Соколова, Р.М. Грановська) розглядають як патологічні форми психологічного захисту, так і нормальні, профілактичні форми, які постійно присутні в нашому повсякденному житті.

У деяких дослідженнях науковці розподіляють психологічний захист на дві умовні категорії:

- деструктивні [10], або “неконструктивні”, “неналагоджені”, “неадекватні”, [13], “незрілі”, “примітивні” [21], які ускладнюють розвиток, породжують порушення і проблеми, пов’язуються з неусвідомленістю їх суб’єктом;
- конструктивні [10], які виводять людину на шлях психічного здоров’я та позитивного розвитку, з усвідомленим прийняттям і регулюванням заходів захисту.

Також спроби класифікувати захисні механізми в нормі і патології а примітивні і вищі (зрілі) в сучасній психології спостерігаються в наукових працях Соболевої О.А. [22].

Важливою, але недостатньо дослідженою, є проблема захисних механізмів психіки внаслідок переживання екстремальних ситуацій. В свій час цю проблему вивчав Н.Н. Баженів (1914), який, досліджуючи психічний стан постраждалих внаслідок

землетрусу, спостерігав у них прояви психологічного захисту, пояснюючи це захисними психофізіологічними реакціями. На думку С. Духновського, переживання травми актуалізує трансформацію особистості, за якої ймовірність розвитку небажаної, наприклад, девіантної поведінки як форми компенсації і захисту від тяжких переживань, набагато збільшується [7]. Відмінною особливістю практично всіх встановлених форм психологічного захисту є їх неусвідомлюваність. В свій час L. Chertok (1982) зазначав, що не усвідомлюється потреба “в терміновому зниженні” після отриманої психічної травми “значимості психотравмуючого чинника” та зниження рівня домагань, що виникає слідом за звуженням можливостей для його реалізації. Нерідко наслідком хронічних порушень у системі психологічного захисту є виражені соціопатичні або невротичні зміни характеру, формується “захисний стиль життя” [20], людина може стати холодною, жорстокою, цинічною.

У вітчизняній психології та психотерапії поняття психологічного захисту розглядається як найважливіша форма реагування свідомості індивіда на психічну травму [1], як система адаптивних реакцій особистості, спрямована на захисну зміну значущості дезадаптивних компонентів відносин – когнітивних, емоційних, поведінкових “з метою послаблення їх психотравмуючого впливу на Я “ концепцію [16]. Науковці відзначають, що “...початок самих різних патологічних процесів буває пов’язаний з попереднім розпадом “психологічного захисту”, і нібито відкриває дорогу більш грубим, структурно і функціонально, фізіологічним і біохімічним факторам патогенезу”, аж до “...процесів грубо органічної модальності, зокрема інсульту” [16].

Дослідники відмічають, що в осіб, які пережили різні екстремальні події, механізми психологічного захисту суттєво відрізняються від типових захисних механізмів у здорових людей. Механізми психологічного захисту проєкції, регресії та заперечення переважають у осіб з симптоматикою посттравматичних стресових розладів, у вигляді компенсації, витіснення та заміщення зустрічались рідше [12]. На думку науковців, неадекватні захисні механізми можуть сприяти формуванню станів психологічної дезадаптації в осіб, які зазнали впливу екстремальних факторів, або призводити до поглиблення і хронізації наявних психічних розладів [12].

У зв’язку з цим посилення і тренування механізмів психологічного захисту становлять одне з найбільш актуальних завдань практичної психології і профілактичної психотерапії.

Розвинену, ефективну систему психологічного захисту сучасні науковці вбачають в таких характеристиках:

- адекватність захисту: людина може відновитися після тієї або іншої несвідомої захисної реакції і після цього обговорювати її;
- гнучкість захисту: людина може виконувати різні види захисних реакцій в якійсь певній, типовій для неї ситуації загрози;
- зрілість захисту: відносно більш зрілими вважаються механізми інтелектуалізації, сублімації, придушення, раціоналізації, зміщення без частого вдавання до більш примітивних форм проекції, заперечення, інтроєкції [18].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Існуючі теоретичні та емпіричні дослідження, незважаючи на їх велику кількість та різноаспектність, присвячені вивченню проблеми психологічного захисту, повністю не розкривають сутності захисних механізмів психіки особистості щодо особливостей реагування особистості на психічну травму, регулювання поведінки, подолання та переживання постраждалими наслідків надзвичайних ситуацій.

Постановка завдання. За результатами проведеного вивчення постраждалих внаслідок надзвичайної ситуації (вибух у будинку в м. Євпаторія), дослідити особливості застосування психологічного захисту особами, які пережили віддалені наслідки психічної травми.

Виклад основного матеріалу. З метою вивчення особливостей неусвідомленого компонента поведінки постраждалих у стресових ситуаціях, а також для визначення типу его-захисту особистості було використано метод “Діагностика типологій психологічного захисту” (Р.Плутчик, адаптація Л.І. Васермана, О.Ф. Єришева). Нами було проведено психологічне обстеження 126 осіб, що постраждали внаслідок надзвичайної ситуації. Постраждали, які надали згоду для участі в дослідженні, були розподілені на 3 групи випробуваних: 1 група – постраждалі, які втратили майно, отримали поранення, втратили близьких людей (38 осіб); 2 група – родичі постраждалих в трагедії (46 осіб); 3 група – свідки трагедії (42 особи). Розподіл випробуваних на групи досліджуваних було проведено за ознакою ступеня “потрясіння” або отриманої психічної травми під час трагедії. Статистична обробка отриманих емпіричних даних відбувалась за допомогою методів визначення достовірності відмінностей (за t-критерієм Ст’юдента та χ^2 -критерієм Фішера) і методів багатовимірної статистики (кореляційний і факторний аналіз).

Дослідження психологічних захисних механізмів у групах постраждалих дозволило отримати результати, що представлені в таблиці 1. та на рис. 1-3.

Першу низку достовірних розходжень у виразності механізму захисту *проекція* було відмічено між показниками трьох груп досліджуваних. Так, найвищий показник виразності цього захисного механізму зареєстровано у постраждалих 1 групи, а найнижчий в осіб, які стали свідками трагедії ($p \leq 0,01$ між показниками 1 та 2 і 2 та 3 груп; $p \leq 0,001$ між показниками 1 та 3 груп).

Проекція – це захисний механізм, через дію якого внутрішні переживання особистості, її емоції та почуття, що не приймаються людиною, проектуються або приписуються іншим, і потім проходять в свідомість у зміненому вигляді та обумовлюють змінене сприйняття певної ситуації, своїх устремлінь, потреб.

Таблиця 1

Виразність механізмів психологічного захисту у постраждалих в наслідок надзвичайних ситуацій

№	Захисні механізми	1 група (%)	2 група (%)	3 група (%)	ϕ^* (1, 2)	ϕ^* (1, 3)	ϕ^* (3, 2)
1.	Регресія	12,07	11,40	8,25	0,61	1,93	1,74
2.	Заперечення	4,76	8,33	8,07	1,23	1,45	0,34
3.	Проекція	25,05	14,70	7,10	3,38**	4,96***	4,19**
4.	Реактивне утворення	7,49	5,89	4,16	1,21	1,75	0,30
5.	Компенсація	21,10	25,14	26,78	2,16*	2,04*	0,28
6.	Заміщення	5,12	7,55	10,17	0,18	2,08*	1,87
7.	Раціоналізація	17,00	24,21	28,45	4,08**	5,17***	1,49
8.	Витискання	7,41	2,78	7,02	2,87*	0,32	2,60*
* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$							

Наступні достовірні розходження було відмічено у виразності показників захисного механізму *компенсація*. Цей захисний механізм є найменш виразним в 1 групі досліджуваних (21,10%). Результати достовірні на рівні $p \leq 0,05$. Таким чином, можна відмітити схильність постраждалих 2 та 3 груп до корекції певних, можливо, реально не існуючих, недоліків та небажаних особистісних властивостей.

Дія цього захисного механізму допомагає постраждалим виправити найчастіше уявні та надумані недоліки в своїй особистості. Найчастіше така поведінка спостерігається при необхідності уникнення складної ситуації, що може викликати фрустрацію, або для підвищення рівню власної самодостатності.

Слід зазначити, що особистості, які найчастіше використовують цей захисний механізм, схильні шукати ідеали в різноманітних сферах життєдіяльності та орієнтуватися на них.

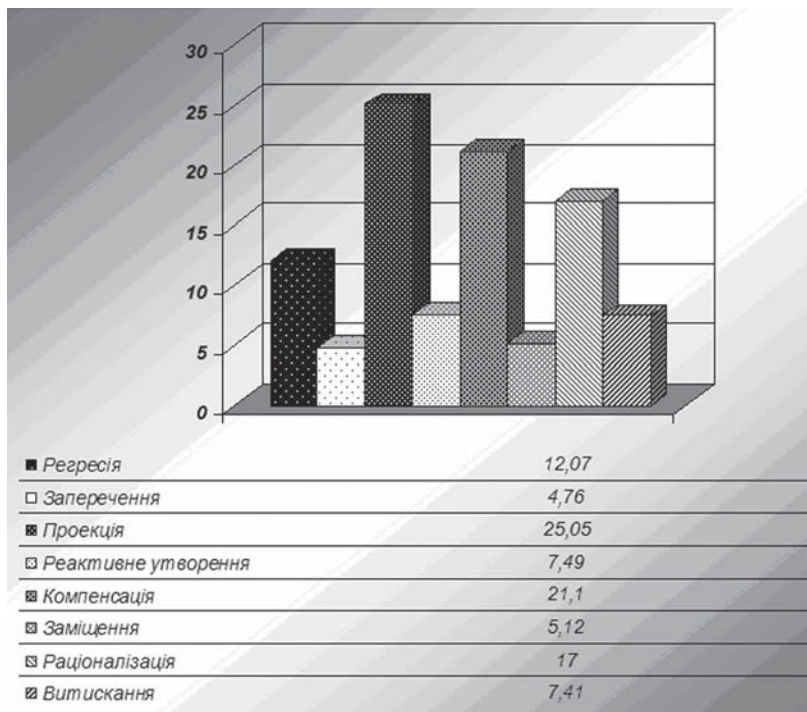

Рис.1. Рівні виразності механізмів психологічного захисту в 1 групі випробуваних

Також були відмічено достовірні розходження між 1 та 3 групами досліджуваних у прояві захисного механізму *заміщення* (5,12% проти 10,17%, при $p \leq 0,05$). Так, можна відмітити, що постраждали, які стали прямими жертвами трагедії, схильні переадресовувати, як правило, негативні емоційні прояви на об'єкти, що є менш безпечними, ніж ті, що були джерелом виникнення зазначених емоцій.

Отже, випробувані цієї групи можуть знімати емоційну напругу, але такий спосіб поведінки заважає реалізації поставленої мети та вирішенню конфліктної ситуації. Найважливішим на цьому етапі для особистості є зняття внутрішньої напруги.

У використанні захисного механізму *раціоналізація* було відмічено низку достовірних розходжень. Так, найвищі показники виразності даного захисного механізму зафіксовано в 3 групі випробуваних (28,45%), середній рівень виразності зафіксовано в 2 групі (24,21%). Найнижчий рівень виразності показника

використання захисного механізму раціоналізація зафіксовано в 1 групі досліджуваних у порівнянні з 2 та 3 групами (17,00%), результати достовірні на рівнях $p \leq 0,01$ та $p \leq 0,001$. Отже, спираючись на отримані дані, можна відзначити, що постраждали 1 групи, у порівнянні з випробуваними інших двох груп, при переживанні емоційно складної ситуації менш схильні використовувати для її вирішення логічні установки.

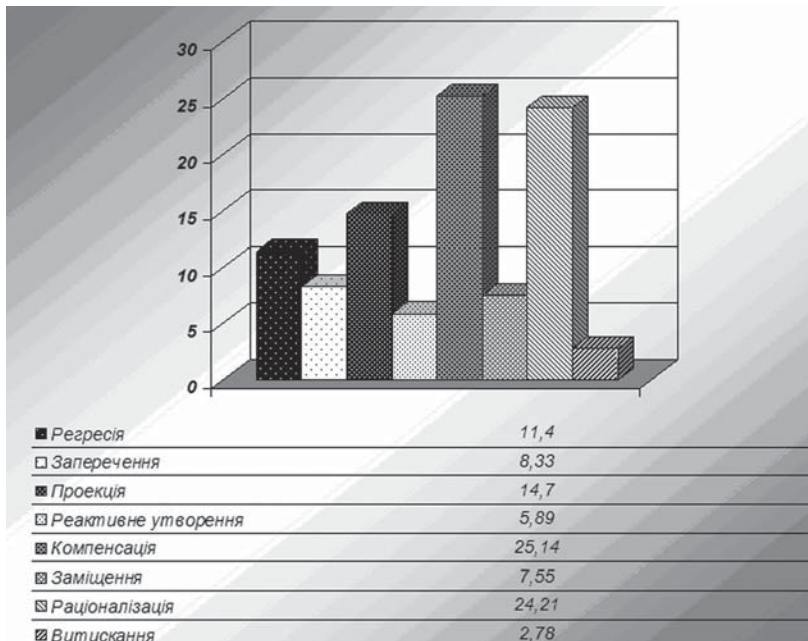

Рис. 2. Рівні виразності механізмів психологічного захисту в 2 групі випробуваних

При використанні цього механізму захисту людина намагається керувати емоційними проявами за рахунок їх пояснення та появлення їх виникнення. Також відбувається зниження значущості причин, що стали чинниками виникнення негативної та складної для особистості ситуації.

Найменший показник виразності захисного механізму *витискання* було зафіксовано в 2 групі – (2,78%). Результати є достовірними на рівні $p \leq 0,05$. Напроти, самий високий показник виразності даного захисного механізму відмічено в 1 групі досліджуваних (див. табл.1). Таким чином, досліджувані 1 групи частіше схильні до неусвідомлення неприйнятних особистістю

бажань, думок, прагнень, почуттів. Можна припустити, що ці постраждалі завжди використовують такий захисний механізм при виникненні складних психотравмуючих ситуацій. Слід також зазначити, що, як і у попередніх випадках, складна ситуація таким чином не вирішується, а подавлені емоції, імпульси та переживання проявляються шляхом (знаходять вихід) утворення невротичних симптомів. Можна припустити, що згаданий захисний механізм може використовуватись постраждалими для уникнення спогадів про трагічні події, що супроводжувались великою кількістю стрес-факторів та стали чинником виникнення в особистості негативних психічних станів.

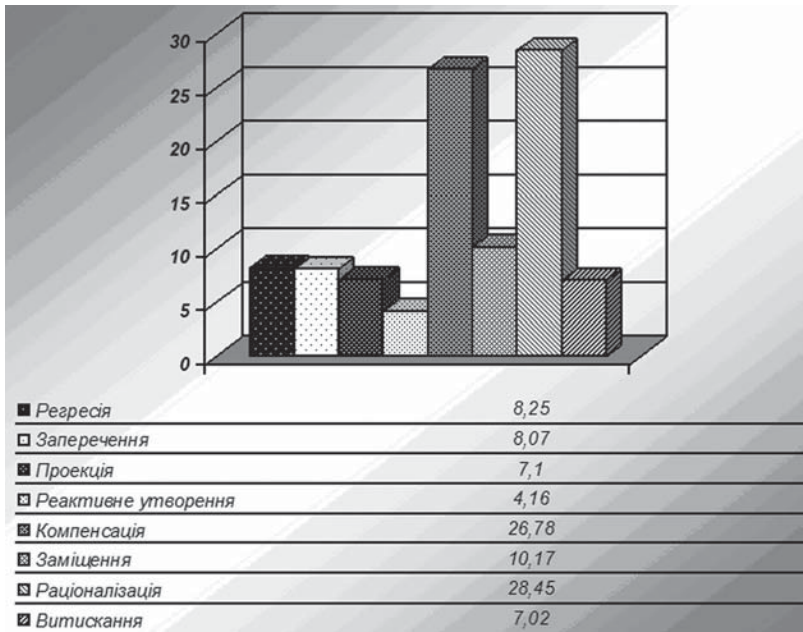

Рис.3. Рівні виразності механізмів психологічного захисту в 3 групі випробуваних

Висновки

1. Аналіз наукової літератури засвідчує неоднозначність, різноманітність та суперечливість різних підходів та теорій щодо тлумачення поняття, змісту, мети та механізмів психологічного захисту особистості.

2. Простежується незаперечне існування вагомій ролі захисних механізмів особистості в переживанні психічної травми та подоланні наслідків надзвичайної ситуації.

3. Дослідження особливостей поведінки постраждалих в умовах надзвичайної ситуації показало, що, незважаючи на неконструктивність дій захисних механізмів, вони широко використовуються всіма категоріями постраждалих. Кожна група досліджуваних має власні особливості щодо їх використання, проте говорити про наявність певної закономірності не є можливим. Незважаючи на різний рівень пережитого потрясіння, в трьох групах випробуваних було зафіксовано загальну тенденцію щодо частоти використання таких захисних механізмів, як компенсація та раціоналізація.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані з необхідністю:

- розширення уявлення про функціонування психологічного захисту у особистості, яка пережила психотравмуючу ситуацію;
- дослідження особливостей механізму протистояння деструктивному впливу на людину психічної травми;
- розробки стратегій щодо формування психологічного захисту позитивного спрямування.

Список використаних джерел

1. Бассин Ф. В. Психическая травма //Руководство по психотерапии /Ф. В.Бассин, В. Е.Рожнов, М. А.Рожнова; под ред. В.Е. Рожнова. – Ташкент, 1979. – С. 24-43.
2. Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека /Ф.Б. Березин. – Л.: Наука, 1988. – 270 с.
3. Берн Э. Трасакционный анализ и психотерапия / Э. Берн. – СПб.: Братство, 1992. – 224 с.
4. Богданова М. В., Доценко Е. Л. Саморегуляция личности: от защит к созиданию / М.В. Богданова, Е.Л. Доценко. – Тюмень, 2010. –204 с.
5. Воробьев В.М., Коновалова Н.Л. О профилактике и терапии нарушений психической адаптации / В.М. Воробьев, Н.Л. Коновалова // Обзорение психиатрии и медицинской психологии им. В.М.Бехтерева, 1993.– №1. – С. 71-72.
6. Демина Л.Д., Ральникова И.А. Психическое здоровье и защитные механизмы личности / Л.Д. Демина, И.А. Ральникова. – Барнаул: Изд-во Алтайского государственного университета, 2000. – 123 с.
7. Духновский С.В. Влияние переживания критических ситуаций на развитие девиантного поведения подростков: автореферат дисс... канд. психол. наук / С.В. Духновский – Казань, 2002. – 27 с.

8. Журбин В.И. Понятие психологической защиты в концепциях З. Фрейда и К. Роджерса / В.И. Журбин // Вопросы психологии. – 1990. – № 4. – С. 14-21.
9. Захарова Ю.Б. О моделях психологической защиты на уровне межгруппового взаимодействия / Ю.Б. Захарова // Вестник Московского университета. Серия. 14. Психология. – 1991. – № 3. – С. 11-17.
10. Зейгарник Б.В. Патопсихология / Б.В. Зейгарник. – М.: Апрель-Пресс, 2000. – 576 с.
11. Ильина С.В. Эмоциональный опыт насилия и пограничная личностная организация при расстройствах личности: дисс... канд. психол. наук / Ильина С.В. – М.: МГУ, 2000. – 241 с.
12. Кожевнікова В. А. Особливості особистості та поведінкові зміни в осіб, що пережили екстремальні події : дис... канд. психол. наук: 19.00.04 / В.А. Кожевнікова. – АМН України; Інститут неврології, психіатрії і наркології. – Х., 2006. – 186 с.
13. Лафи С. Г. Психологические особенности травматического стресса при ожоговой болезни: автореферат дисс... канд. психол. наук / С. Г. Лафи. – М.: РАН, Институт психологии, 1995. – 24 с.
14. Подымов Н.А. Психологические барьеры в педагогической деятельности:[монографія] / Н.А. Подымов. – М., 1998. – 238 с.
15. Портнова А. Г. Психологическая защита в контексте социально-психологической адаптации и развития личности: [монографія] / А.Г. Портнова, А.М. Богомолов. – Томск: Издательство Томского государственного педагогического университета, 2008. – 188 с.
16. Психотерапевтическая энциклопедия / Под ред. Б.Д. Карвасарского. – СПб: Издательство Питер-Юг, 2006. – 944 с.
17. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2009 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua>.
18. Психология: [учебник] / под ред. А. А. Крылова. – М.: ТК Велби, Изд-во “Проспект”, 2006. – 752 с.
19. Самосознание и защитные механизмы личности: [хрестоматия] / под. ред. Д.Я. Райгородского. – Самара: Изд. дом “БАХРАХ-М”, 2008. – 656 с.
20. Соколова Е.Т. Проективные методы исследования личности / Е.Т Соколова. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1980. – 174 с.
21. Соколова Е.Т., Ильина С.В. Роль эмоционального опыта жертв насилия для самоидентичности женщин, занимающихся

- проституцією / Е.Т. Соколова, С.В.Ильина // Психологический журнал. – Т. 23. – № 5 – 2000. – С. 70-81.
22. Соболева О.А. Формирование конструктивной психологической защиты будущих педагогов-психологов: автореф. дис... канд. псих. наук / О.А. Соболева. – Курск, 2006. – 21 с.
23. Фрейд З. О психоанализе. Пять лекций: [хрестоматия по истории психологии] / Под ред. П.Я. Гальперина, А.Н. Ждан. – М., 1980. – 324 с.
24. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб.: Питер Пресс, 1997. – 608 с.
25. Яценко Т.С. Психологические основы активной подготовки будущего педагога к общению с учащимися: автореф. дис. . канд. психол. наук / Т.С.Яценко. – М., 1989. – 20 с
26. Freud A., Das Ich und die Abwehrmechanismen. – L., 1946. – p.52
27. Janis I. a.o. Personality. Dynamics, development, and assessment. – N.-Y., 1969. – Ch.20.
28. McCrae R.R. Situational determinants of coping responses: Loss, threat and Challenge // J. of Personality and Social Psychology. 1984. Vol. 46. №. 4. P. 919–928.

The article is devoted to the psychological protection of personality, which has experienced psycho situation. The historical background of the term “psychological defense” personality. The main contemporary theories, the main approaches to the concepts of “psychological defense” and “protective mechanisms” and their role in overcome of mental trauma. The results of research on the peculiarities of protective mechanisms affected by the emergency and analyzed their interaction with the transferred shock.

Keywords: psychic trauma, stress, victims, emergency situation, psycho situation, psychological protection, protective mechanisms.

Отримано: 03.03.2011